

Yarışabilir Piyasalar Yaklaşımı ve Rekabet Politikaları

Burak GÜNALP*

ABSTRACT

The theory of contestable markets has shown that the existence of one or a limited number of firms in an industry does not mean that there is no competition in that industry. If the industry is perfectly contestable, potential competition (the threat of entry) will ensure the desired welfare outcomes and it should not be regulated. Thus, the model of perfect contestability is a better standard for competition policies than the model of perfect competition. The theory of contestable markets does not intend to be a theoretical argument against regulation. Rather, its main contribution is to provide a guide for regulatory and antitrust policies. Regulators should implement policies that promote contestability and given the importance of potential entry, the terms in competition laws such as "monopoly power" and "dominant position" should not be equated with industry concentration.

I. GİRİŞ

Bir piyasada az sayıda firma olması ve/veya mevcut firmaların büyük ölçekli olması uzun yıllar boyunca bu gibi piyasalarda tekeli gücün varlığının ve etkin olmayan bir piyasa yapısının göstergesi olarak kabul edilmiş ve bu piyasaların regülasyonu için bir gerekçe olarak görülmüştür.

1980'li yılların başlarında Baumol, Panzar ve Willig (1982) tarafından geliştirilen yarışabilir piyasalar teorisi (the theory of contestable markets) bu görüşlerin her zaman doğru olmayabileceğini göstermiştir. Bu teoriye göre tekeli gücün esas kaynağı yoğunlaşma veya ölçek ekonomileri değil, piyasaya giriş ve piyasadan çıkış önündeki engellerdir. Diğer bir deyişle endüstride faaliyet gösteren firma sayısının az olması ve/veya endüstride büyük ölçekli firmaların bulunması yarışabilir piyasalar teorisine göre endüstri performansının mutlaka düşük olduğu anlamına gelmemekte ve bu nedenle bu gibi endüstrilerin regülasyonu her zaman gerekli olmamaktadır.

Bu çalışmada ilk olarak, yarışabilir piyasalar teorisinin tam rekabet modeline bir alternatif olarak ortaya koyduğu mükemmel yarışabilir piyasalar (perfectly contestable markets) modeli kısaca tanıtılacak, daha sonra ise bu modelin hangi anlamda tam rekabet modelinden daha iyi bir "ideal" olduğu üzerinde durulacaktır. Çalışmanın dördüncü bölümünde teoriye yöneltilen eleştiriler kısaca değinildikten sonra, çalışmanın son bölümünde, yarışabilir piyasalar teorisinin rekabet politikaları açısından ne gibi sonuçlar içerdiği ele alınacaktır.

* Yrd. Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

II. Yarışabilir Piyasalar Teorisi ve Mükemmel Yarışabilirlik

Yarışabilir piyasalar teorisinde mükemmel yarışabilir bir piyasa, piyasaya girişlerin serbest ve piyasadan çıkışların maliyetsiz olduğu bir piyasa olarak tanımlanmaktadır. Piyasaya girişlerin serbest olması Stigler (1968) anlamındadır.⁽¹⁾ Yani serbestlik, piyasaya girişlerin maliyetsiz ya da kolay olduğu anlamına gelmemektedir; potansiyel rakipler (potential entrants), herhangi bir kısıtlama olmaksızın, piyasada yerleşik firmaların (incumbents) sahip olduğu üretim teknolojilerinin aynılarına ulaşabilmekte ve onlarla aynı talebe yönelik olarak üretim yapabilmektedir. Piyasadan çıkışların maliyetsiz olması ise, herhangi bir firmanın, piyasadan çıkarken, piyasaya giriş sürecinde harcamak durumunda kaldığı tutarın tamamını geri toplayabilmesi anlamına gelmektedir (normal kullanıcı maliyeti ile yıpranmaya karşılık gelen tutar düşüldükten sonra). Piyasadan çıkışlar maliyetsiz ise piyasaya girişler maliyetsiz bir şekilde tersine çevrilebiliyor demektir. Piyasaya girişler, maliyetsiz olmasa da küçük bir kayıpla tersine çevrilebiliyor ise piyasanın "neredeyse" mükemmel yarışabilir bir piyasa olduğundan söz etmek mümkündür.

Mükemmel yarışabilir piyasaların diğer bir özelliği ise potansiyel rakiplerin, piyasaya girişin karlılığını, yerleşik firmaların piyasaya giriş gerçekleşmeden önceki fiyatlarında değerlendirmeleridir. Potansiyel rakipler kendilerinin piyasaya girmesiyle yaratılacak olan endüstri üretimindeki artışın fiyatları düşüreceğinin farkındadırlar. Ancak potansiyel rakipler, yerleşik firmaların fiyatlarının altına indikleri takdirde, belirledikleri fiyatta istedikleri kadar (sınırlı piyasa talep fonksiyonu olmak üzere) satış yapabileceklerini varsayıyorlardırlar (Baumol, Panzar ve Willig, 1982: Bl. 1; Baumol, 1982).

Bu, Sylos postülasının kabul edildiği geleneksel teoriden farklıdır. Sylos postülasına göre potansiyel rakipler yerleşik firmaların üretim miktarlarının sabit ve piyasaya girişlere karşı duyarsız olduğunu düşünmektedirler. Mükemmel yarışabilir bir piyasada ise potansiyel rakipler, yerleşik firmalarının fiyatlarını kırarak onlara ait piyasanın tamamını veya bir kısmını ele geçirebileceklerini varsayıyorlardırlar. Dolayısıyla yerleşik firmaların satışlarının sabit ve düşürülmesi imkansız olduğunu düşünmemektedirler.

Buraya kadar anlatılanlardan kolayca şu sonuca varmak mümkündür: İki veya daha çok firmanın faaliyet gösterdiği mükemmel yarışabilir bir piyasada fiyat hem ortalama hem de marjinal maliyete eşit olmak durumundadır. Yani fiyat duopolde dahi marjinal maliyetin üzerine çıkamaz. Dolayısıyla iki veya

(1) Stigler (1968: 67) giriş engelini, endüstriye girme amacıyla olan yeni firmaların katlanması gereken, buna karşılık endüstride halihazırda faaliyet gösteren firmaların katlanması gerekmeyen her türlü maliyet olarak tanımlamaktadır.

daha çok sayıda firmanın bulunması durumunda kaynak dağılımı, fiyat-marjinal maliyet eşitliği ile karakterize edilen birinci en iyi Pareto optimal fiyatlama kuralının gerektirdiği şekilde olacaktır. Yerleşik firmalar fiyatlarını marjinal maliyetin üzerine çıkardıklarında pozitif kar elde ediyor olacaklarından potansiyel rakiplerce piyasaya karlı girişler mümkün olacak ve marjinal maliyetin üzerindeki bir fiyat bu nedenle bir denge fiyatı olamayacaktır. Potansiyel rakipler piyasaya girerek yerleşik firmaların fiyatlarının çok az altında bir fiyat belirleyecekler, yerleşik firmalara ait piyasanın tamamını veya bir kısmını ele geçirecekler ve pozitif karlar elde edeceklerdir (Baumol, Panzar ve Willig, 1982: Bl. 2).

Yerleşik firmaların piyasaya girişlere fiyatlarını düşürerek cevap vereceklerini düşünseler bile potansiyel rakipler piyasaya vur-kaç formunda girmeyi (hit-and-run entry) hala karlı bulacaklardır. Bir kar fırsatı karşısında, potansiyel rakipler piyasaya girecekler, yerleşik firmalar tepki gösterene kadar geçecek olan sürede geçici bir kar elde edecekler ve yerleşik firmalar fiyatlarını düşürdüğünde piyasadan çıkacaklardır (Baumol, 1982).⁽²⁾

Sabit maliyetlerin, etkin endüstri yapısının doğal tekel olmasını gerektirecek kadar büyük olması durumunda dahi potansiyel rekabetin varlığı piyasayı disipline etmeye yetmektedir. Doğal tekel sözkonusu olduğunda tekeli firma için zarar anlamına gelecek olan marjinal maliyet fiyatlaması mümkün olamamaktadır. Ancak yine de, ikinci en iyi Pareto optimal fiyatlama kuralı olan fiyatın ortalama maliyete eşit olduğu durum (Ramsey fiyatlaması) denge durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğal tekel tarafından saptanan ortalama maliyetin üzerindeki bir fiyat piyasaya karlı bir girişe imkan vereceğinden bir denge fiyatı olamayacaktır (Baumol, Panzar ve Willig, 1982: Bl. 2).⁽³⁾

Dolayısıyla bir piyasada bir tane ya da az sayıda firma olması o piyasada rekabetin olmadığı anlamına gelmemektedir. Eğer sözkonusu piyasa mükemmel yarışabilir bir piyasa ise potansiyel rekabet (sürekli var olan

(2) İki veya daha çok firmanın bulunduğu mükemmel yarışabilir bir piyasada fiyatın marjinal maliyetin üzerine çıkamayacağı sonucu, standart oligopol modellerinin aksine, yerleşik firmalar arasındaki stratejik etkileşimler konusunda bir takım varsayımlar yapılmasını gerektirmemektedir. Bu sonuç tamamen, olası kar fırsatlarını değerlendirmek için her an piyasaya girmeye hazır bekleyen potansiyel rakiplerin yerleşik firmaları disipline etmesine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, sürekli (ve en azından vur-kaç formunda olabilecek) piyasaya giriş tehditleri fiyatın marjinal maliyetin üzerine çıkmasını engellemektedir (Baumol, Panzar ve Willig, 1982: 28). Mükemmel yarışabilir piyasalarda yerleşik firmalar arasında stratejik etkileşimler sözkonusu olmadığı gibi stratejik giriş engelleme de mümkün değildir (Brock, 1983: 1057).

(3) Doğal tekel durumunda, potansiyel rekabetin varlığı nedeniyle fiyatın ortalama maliyetin üzerine çıkamayacağı sonucu daha önce Demsetz (1968) tarafından ortaya konmuştur. Hatta onun ilham kaynağına bakıldığında çok daha gerilere, Chadwick'in (1859) çalışmasına gidilmektedir. Ancak Baumol, Panzar ve Willig (1982) bu sonuçları, diğer piyasa yapılarına da uygulanabilen formel bir teoriden türetmişler ve ayrıca çok ürünlü durum için de geliştirmişlerdir.

piyasaya giriş tehditleri) toplam refahın (üretici ve tüketici artıkları toplamının) sıfır kar kısıtı altında maksimizasyonunu garanti altına almaktadır.

Geleneksel teoride ölçek ekonomilerinin varlığı önemli bir giriş engeli olabilmektedir. Ölçek ekonomilerine yol açan en önemli faktörlerden biri sabit maliyetlerin varlığıdır. Bilindiği gibi sabit maliyetler üretim miktarından bağımsızdır ve uzun dönemde dahi üretim miktarının düşürülmesiyle bu maliyetleri azaltmak mümkün değildir. Bununla birlikte, uzun dönemde üretimin tamamen durdurulmasıyla sabit maliyetler elimine edilebilecektir. Sabit maliyetler batık olabilir veya olmayabilir. Batık maliyetler (sunk costs) üretim faaliyeti tamamen durdurulduğunda dahi elimine edilemeyen maliyetlerdir. Diğer bir deyişle batık maliyetler hiçbir zaman kurtarılamayan (irrecoverable) maliyetlerdir. Bu tür maliyetler, bir kez katlandıktan sonra artık üretimin fırsat maliyetinin bir parçası olmaktan çıkarlar. Expost olarak sabittirler ve aynı sabit maliyetler gibi ölçek ekonomilerine neden olabilirler (Baumol ve Willig, 1981; Sharkey, 1982).⁽⁴⁾

Geleneksel teoride ölçek ekonomileri, sabit maliyetlerden mi yoksa batık maliyetlerden mi kaynaklandığı önemli olmaksızın bir giriş engeli yaratabilmektedir.⁽⁵⁾ Yarışabilir piyasalar teorisinde ise sabit maliyetlerin batık olup olmadığı önem taşımaktadır. Geleneksel teorinin aksine, sabit maliyetler ve sabit maliyetlere bağlı olarak ortaya çıkan ölçek ekonomileri yarışabilir piyasalar teorisinde piyasaya giriş önünde bir engel teşkil etmemektedir. Ancak batık maliyetler için durum aynı değildir.

Sabit maliyetler yukarıda Dipnot 1'de açıklanan (ve yarışabilir piyasalar teorisince benimsenen) Stigler'in (1968) tanımına göre bir giriş engeli niteliği taşımazken, batık maliyetler aynı tanıma göre bir giriş engeli oluşturmaktadır. Bir kere katlandıktan sonra batık maliyetler artık firmanın fırsat maliyetinin bir parçası olmaktan çıkmaktadır; çünkü batık maliyetlerin (harcamaların) tanım gereği alternatif bir kullanımı sözkonusu değildir. Bu yönüyle batık maliyetler, potansiyel rakipler ile yerleşik firmalar arasında önemli bir asimetri yaratmaktadır. Yerleşik firma zamanında batık maliyetlere katlanmıştır ve bu tutar artık onun fırsat maliyetinin bir parçası değildir. Piyasaya girmeyi düşünen bir potansiyel rakip için ise bu harcama miktarı üretimin fırsat maliyetinin bir parçasıdır. Dolayısı ile potansiyel rakip için yatırımın beklenen getirisi, bu yatırımın, bir kez gerçekleştirildikten sonra geriye çevrilmesi mümkün olmayan

(4) İki Yukarıda belirtildiği gibi sabit maliyetler batık olabilir veya olmayabilir. Ancak bir karışıklığa yol açmaması açısından, batık olmayan sabit maliyetler için "sabit maliyetler", batık olan sabit maliyetler için ise "batık maliyetler" ifadelerini kullanmaktayız.

(5) Geleneksel teoride ölçek ekonomilerinin ne şekilde bir giriş engeli yarattığı konusunda bakılacak temel kaynak Bain (1956: Bl. 3)'dür.

batık kısmını (yani batık maliyetleri) kaybetme riskini de telafi edecek şekilde daha yüksek olmalıdır (Baumol ve Willig, 1981; Jacquemin, 1987: Bl. 4; Kessides, 1991).⁽⁶⁾

Yukarıda açıklandığı gibi, potansiyel rakiplerin yerleşik firmaların sahip olduğu üretim teknolojilerinin aynalarına ulaşabildiği ve onlarla aynı talebe yönelik olarak üretim yapabildiği bir piyasa, eğer piyasaya girişler maliyetsiz bir şekilde tersine çevrilebiliyor ise mükemmel yarışabilir bir piyasa olarak tanımlanmaktadır. Yine yukarıda yaptığımız açıklamalardan anlaşılacağı üzere, mükemmel yarışabilir piyasalar modelinin temel taşlarından biri, bu piyasaların vur-kaç şeklindeki girişlere karşı savunmasız olmasıdır. Eğer piyasaya girişler maliyetsiz bir şekilde tersine çevrilebilir değilse vur-kaç şeklindeki girişler mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla batık maliyetler bir piyasanın mükemmel yarışabilir bir piyasa olup olmadığının belirlenmesi konusunda çok önemli bir rol oynamaktadır. Batık maliyetlerin varlığında piyasaya girişler sadece serbest olmamakla kalmayacak, aynı zamanda maliyetsiz bir şekilde tersine çevrilebilir de olmayacaktır; zira batık maliyetler tanım gereği hiçbir zaman kurtarılamayan maliyetlerdir. Sonuç olarak mükemmel yarışabilir bir piyasada üretim teknolojisi sabit maliyetler içerebilecek iken batık maliyetler içermeyecektir.

III. Tam Rekabet Modeline Karşı Mükemmel Yarışabilirlik Modeli

Gerek regülasyon gerekse de antitröst faaliyetlerinin teorik temelini geleneksel olarak tam rekabet modeli oluşturmuştur. Gerçekte hiçbir zaman ulaşılamayacağı bilirse de tam rekabet uzun yıllar bir endüstrinin yapısı ve performansı için bir ideal olarak kullanılmıştır.

Yarışabilir piyasalar teorisi yeni bir ideal veya standart olarak mükemmel yarışabilir piyasalar modelini önermektedir. Aynı tam rekabet gibi mükemmel yarışabilirlik de gerçekte ulaşılması mümkün olmayan, bir endüstrinin sadece yaklaşık olarak bu modele uygun davrandığından bahsedebileceğimiz bir piyasa modelidir. Tam rekabet ve mükemmel yarışabilirlik modellerinin her ikisi de ulaşılması imkansız idealler olsa da pek çok endüstrinin yapısı ve performansı mükemmel yarışabilirlik modelinden hareketle ölçülebilmekte, tam rekabet modelinden hareketle ölçülememektedir. Yani bu modellerin her ikisi de birer idealdir ancak mükemmel yarışabilir piyasalar modeli daha iyi bir idealdir (Bailey ve Baumol, 1984: 119).

(6) Sabit maliyetlere bağlı olarak ortaya çıkan ölçek ekonomilerinin yarışabilir piyasalar teorisinde niçin bir giriş engeli olmayacağı ve batık maliyetlerin hangi anlamda bir giriş engeli yaratacağı konuları ayrıntılı olarak Baumol ve Willig (1981) ve Kessides (1991) tarafından tartışılmaktadır.

Bilindiği gibi tam rekabet modelinin en önemli varsayımlarından biri piyasada çok sayıda firmanın bulunması ve her bir firmanın toplam üretimin çok küçük bir kısmını gerçekleştirmesidir. Bu varsayım, ölçek ekonomilerinin ve kapsam ekonomilerinin varlığı nedeniyle küçük ölçekli firmaların etkin olmadığı ve uzun dönemde yaşamlarını sürdürebilmelerinin imkansız olduğu bir endüstriyi otomatik olarak dışlamaktadır. Diğer bir deyişle tam rekabet modelindeki tüm firmaların küçük olması koşulu piyasa yapısının etkin olması (toplam endüstri maliyetlerini minimize edecek şekilde olması) kavramı ile tutarlı değildir. Pek çok endüstride, teknoloji öyle gerektirdiği için küçük ölçekli firmaların varlığı mümkün olmamakta ve tam rekabet modeli bu gibi durumlarda hem ulaşılamaz hem de geçersiz olmaktadır. Tam rekabet modelinde piyasada az sayıda büyük ölçekli firma olamaz; çünkü bu durumda bu firmalar üretim kararları ile fiyatı etkileyebileceklerdir. Önceki bölümde de belirtildiği gibi mükemmel yarışabilirlik modelinde ise piyasada az sayıda firma olması rekabetin olmadığı anlamına gelmemektedir. Piyasayı disipline eden ve fiyatın marjinal maliyetin üzerine çıkmasını engelleyen, potansiyel rekabet, yani sürekli var olan piyasaya giriş tehditleridir.

Mükemmel yarışabilir piyasalar modelinde endüstri yapısı her zaman etkin olmalıdır. Eğer bir endüstri mükemmel yarışabilir bir endüstri ise ve toplam üretim en ucuz bir şekilde dört firma ile gerçekleştirilebiliyorsa o zaman piyasada tam olarak dört firma bulunmalıdır. Dolayısı ile mükemmel yarışabilir piyasalarda küçük üretimli çok sayıda firmanın bulunması zorunlu değildir. Etkin endüstri yapısının piyasada bir ya da az sayıda firmanın bulunmasını gerektirdiği durumlarda sökonusu piyasa hala mükemmel yarışabilirlik modeli ile karakterize edilebilmektedir.⁽⁷⁾ Böylece mükemmel yarışabilirlik modeli tam rekabet modelinin yapamadığını yapabilmektedir: Üretim teknolojisinin bir sonucu olarak etkin endüstri yapısının yoğunlaşmayı kaçınılmaz kıldığı piyasalar için mükemmel yarışabilirlik modeli performans için bir standart sağlayabilmektedir. Yoğunlaşmanın yüksek olduğu çeşitli endüstriler tam rekabet modelinden çok uzak iken mükemmel yarışabilirlik modeline yakın davranabilmektedir. Ancak yarışabilir piyasalar teorisinin esas önemi, gerçekte kaç tane endüstrinin mükemmel yarışabilir olduğu ile ilgili değildir. Nasıl ki gerçekte bir tam rekabet piyasası bulmak imkansız ise bir piyasanın mükemmel yarışabilir olması da çok enderdir. Yarışabilir piyasalar teorisinin esas önemi, az

(7) Tam rekabet modelinde üretilen malın homojen olduğu varsayılırken mükemmel yarışabilir piyasalar modelinde bu konuda da esneklik vardır. Üretilen her bir tür en az iki üretici tarafından satıldığı müddetçe mükemmel yarışabilir piyasalarda yine fiyat marjinal maliyetin üzerine çıkamayacaktır (Baumol, Panzar ve Willig, 1982: Bl. 11).

sayıda firmanın faaliyet gösterdiği piyasalar da dahil olmak üzere pek çok piyasadaki fiyat ve endüstri yapısının, bu piyasaların mükemmel yarışabilir olması durumundaki (ideal) fiyat ve endüstri yapıları ile karşılaştırmasına imkan vermesinden ileri gelmektedir (Baumol, 1982: 3-4; Bailey ve Baumol, 1984: 113).

Kısaca, mükemmel yarışabilir piyasalar modeli, uygulanabilirliği tam rekabet modelinden daha geniş olan daha iyi bir ideal veya standart olarak karşımıza çıkmaktadır. Mükemmel yarışabilir piyasalar modeli tam rekabet modelinin bütün istenilir özelliklerine de sahiptir. Tam rekabet modelinin istenilir özelliklerini dört ana başlık altında toplamak mümkündür: (1) Firmaların uzun dönemde normal karın üzerinde kar elde etmemeleri, (2) uzun dönemde etkin olmayan firmaların elimine olması, (3) çapraz sübvansiyonun mümkün olmaması ve (4) birinci en iyi fiyatlama kuralı olan fiyat marjinal maliyet eşitliğinin geçerli olması nedeniyle kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması (Bailey ve Baumol, 1984: 115-117).

Tam rekabet piyasalarında, piyasaya girişlerin serbest olması sayesinde aşırı karlar uzun dönemde elimine olmaktadır. Ayrıca, uzun dönemde, etkin olmayan firmaların piyasada barınmaları da mümkün olmamaktadır; çünkü böyle bir durumda bu firmaların yerini, aynı üretimi daha düşük maliyetle gerçekleştirebilecek yeni firmalar alacaktır. Normal üstü karların ve etkin olmayan firmaların uzun dönemde eliminasyonu mükemmel yarışabilir piyasalarda da benzer bir mekanizmayla gerçekleşmektedir. Her iki durumda da, yerleşik firmalardan daha düşük fiyat uygulayacak potansiyel rakipler için kar olanakları sözkonusu olacağından piyasaya girmek cazip hale gelecektir. Sonuçta, piyasaya girişler önünde bir engel olmadığı için yeni firmalar üretime dahil olacak ve hem fiyatlar hem de karlar düşecektir.

Tam rekabet piyasalarının diğer bir istenilir özelliği çapraz sübvansiyonun (cross subsidy) mümkün olmamasıdır. Çapraz sübvansiyon, çok ürünlü bir firmanın, ürünlerinden bazıları için çok düşük fiyatlar uygulaması, ortaya çıkacak gelir kaybını ise diğer ürünlerine çok yüksek fiyatlar uygulayarak telafi etmesidir. Mükemmel yarışabilir piyasalarda da çapraz sübvansiyona yer yoktur. Gerek tam rekabet piyasalarında gerekse de mükemmel yarışabilir piyasalarda çapraz sübvansiyon, firmaların uzun dönemde aşırı kar elde edememelerine bağlı olarak uygulanabilir olmamaktadır. Dolayısıyla her iki piyasa modelinde de saldırgan (predatory) fiyatlandırmanın firmalarca teknelci güç sağlayan bir silah olarak kullanılma olasılığı azalmaktadır.

Son olarak tam rekabet piyasalarında fiyatın marjinal maliyetin üzerine çıkamaması kaynak dağılımında etkinliği beraberinde getirmektedir. Önceki bölümde gördüğümüz gibi iki veya daha çok firmanın faaliyet gösterdiği

mükemmel yarışabilir bir piyasada da fiyat marjinal maliyete eşit olmak durumundadır.⁽⁸⁾ Mükemmel yarışabilir bir piyasada tek bir firma varsa bu firma bir doğal tekel olmak durumundadır ve doğal tekel için marjinal maliyet fiyatlaması zarar anlamına gelecektir. Ancak doğal tekel durumunda dahi fiyatın ortalama maliyetin üzerine çıkması mümkün değildir.

İki veya daha çok firmanın bulunduğu mükemmel yarışabilir bir piyasada fiyatın marjinal maliyete eşit olması sonucu geleneksel yaklaşımda öngörülen- den çok farklı bir sonuçtur. Geleneksel yaklaşıma göre bir endüstrideki firma sayısı ne kadar küçükse fiyat ile marjinal maliyet arasındaki fark da muhtemelen o kadar büyük olacaktır. Firma sayısı arttıkça fiyat tedrici olarak marjinal maliyete yaklaşacak ve tam rekabette marjinal maliyete eşit olacaktır. Buna bağlı olarak piyasa performansında da bir süreklilik söz konusudur. Tekel piyasasında performans (refah) en düşük iken, firma sayısı arttıkça giderek yükselmekte ve ideal olan tam rekabet piyasasında maksimuma ulaşmaktadır. Mükemmel yarışabilir piyasalarda ise tekel ve duopol piyasaları arasında keskin bir ayırım vardır ve performans açısından süreklilik yoktur. Endüstrideki firma sayısı birden ikiye çıkar çıkmaz denge fiyatı marjinal maliyete eşit olmakta ve performans maksimuma yükselmektedir (Baumol, Panzar ve Willig, 1982: 28; Baumol, 1982: 2).⁽⁹⁾

IV. Yarışabilir Piyasalar Teorisine Yöneltilen Eleştiriler

Yarışabilir piyasalar teorisi, ortaya atıldığı tarihten itibaren çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır.⁽¹⁰⁾ Bu eleştiriler arasında en önemli olanları Schwartz ve Reynolds (1983) ve Weitzman (1983) tarafından getirilenleridir.

- (8) Piyasa mükemmel yarışabilir bir piyasa olduğu müddetçe, az sayıda firma içerse dahi, tam rekabetin bütün istenilir özelliklerine, tam rekabettekine benzer bir mekanizmayla ulaşılmaktadır: Normal üstü kar elde eden ve etkin olmayan firmaların yerini yeni firmalar almaktadır. Ancak tam rekabet modelinde potansiyel rekabetin önemi vurgulanmamakta, piyasada az sayıda firma olduğunda, bu firmaların üretim kararları ile fiyatı etkileyebilecekleri düşünülmektedir. Bu nedenle tam rekabet modeli az sayıda firma içeren endüstriler için geçerli değildir. Dolayısıyla herhangi bir tam rekabet piyasası aynı zamanda mükemmel yarışabilir bir piyasa olmak zorunda iken bunun tersi geçerli değildir (formel bir gösterim Baumol, Panzar ve Willig (1986: 342-343) tarafınca verilmektedir). Bu yönüyle mükemmel yarışabilir piyasalar modeli, tam rekabet modelinin bir genelleştirmesidir.
- (9) Bertrand modelinde de benzer bir sonuca ulaşılmaktadır. Ancak Bertrand modeli bir takım kısıtlayıcı varsayımlar içermektedir. Her şeyden önce modelde firmalar için kapasite kısıtının olmadığı varsayılmaktadır. Firmaların kapasite kısıtlarının olduğu varsayıldığında, bazı firmalar fiyatlarını marjinal maliyetin üzerine çıkarabileceklerdir. Ayrıca Bertrand oyunu tek dönemli, statik bir oyundur. Bu varsayım yumuşatıldığında da farklı sonuçlara ulaşılabilmektedir. Örneğin Bertrand oyunu sonsuz kez tekrarlanarak dinamik bir oyuna dönüştürüldüğünde fiyat tüm firmalar için sürekli olarak marjinal maliyetin üzerinde kalabilmektedir (Tirole, 1988: Bl. 5 ve Bl. 6).
- (10) Teoriye yönelik eleştiriler, değerlendirmeler ve cevaplar için bkz. Schwartz ve Reynolds (1983), Weitzman (1983), Baumol, Panzar ve Willig (1983), Spence (1983), Brock (1983), Shepherd (1984), Baumol ve Willig (1986) ve Schwartz (1986).

Schwartz ve Reynolds (1983: 488-489) yarışabilir piyasalar teorisinin, varsayımlardaki küçük değişikliklere karşı çok duyarlı olduğunu ve bu yönüyle güçlü bir teori olmadığını belirtmiştir. Schwartz ve Reynolds'a göre, özellikle, potansiyel rakiplerin kar olanakları karşısında piyasaya girmek için harcayacakları sürenin (entry lag), yerleşik firmaların bu yeni girişe cevaben fiyatlarını yeniden ayarlamaları için geçecek süreden (price adjustment lag) büyük olması durumunda, ortaya çıkacak denge mükemmel yarışabilir piyasa dengesinden çok farklı olabilecektir.

Analizi basitleştirmek için sadece bir potansiyel rakibin ve bir yerleşik firmanın olduğu durumu ele alalım. Ayrıca, yerleşik firmanın fiyat ayarlama süresinin sıfır olduğunu, buna karşılık potansiyel rakibin piyasaya giriş süresinin (gecikmesinin) sıfırdan büyük olduğunu varsayalım. Batık maliyetler bulunmadığında piyasadan çıkışlarda bir gecikmenin (exit lag) olmayacağı da açıktır. Böyle bir durumda piyasaya giriş karşısında yerleşik firma fiyatını anında ayarlayabileceğinden potansiyel rakibin piyasaya giriş kararı, giriş sonrası beklenen oligopol oyununa bağlı olacaktır.⁽¹¹⁾ Yerleşik firma ise giriş öncesi fiyatını tekel fiyatı düzeyinde belirleyecektir (zira piyasaya girişin gerçekleşmesi durumunda yerleşik firma fiyatını düşürebilecektir). Üstelik girişin gerçekleşmesi halinde oynanacak olan oligopol oyunu her iki firma için de zarar anlamına dahi gelebilecektir.⁽¹²⁾ Böyle bir durumda potansiyel rakip, yerleşik firmanın yüksek fiyatına rağmen piyasaya girmemeyi tercih edebilecektir.

Schwartz ve Reynolds, potansiyel rakibin piyasaya giriş süresi (gecikmesi), yerleşik firmanın fiyat ayarlama süresinden küçük olsa bile, sıfır olmadığı müddetçe mükemmel yarışabilir piyasa dengesinin sözkonusu olamayabileceğini belirtmiştir. Piyasaya giriş süresi fiyat ayarlama süresinden küçük olduğu için, yerleşik firma fiyatını rekabetçi düzeyin üzerine çıkardığında, potansiyel rakip piyasaya girecek ve yerleşik firmanın fiyatından daha düşük bir fiyat belirleyerek yerleşik firmaya ait piyasayı ele geçirecektir. Böyle bir durumda yerleşik firma fiyatını tekel fiyatı düzeyinde belirlemeyi optimal bulacaktır. Potansiyel rakip piyasaya girene kadar geçecek sürede yerleşik firma tekel karı elde edecek, potansiyel rakip piyasaya girdiğinde ise piyasadan çıkış gecikmesi olmadığı için hiçbir zarara uğramadan piyasayı terk edebilecektir.

Schwartz ve Reynolds'a verdikleri cevapta, Baumol, Panzar ve Willig (1983: 493-494), potansiyel rakiplerin tüketicilerle yaptıkları sözleşmelerin önemini

(11) Böylece Schwartz ve Reynolds, yarışabilir piyasalar teorisinin kurucularının iddia ettiğinin (bkz. Dipnot 2) aksine mükemmel yarışabilir piyasalarda yerleşik firmalar arasındaki stratejik etkileşimlerin önemsiz olmayabileceğini de vurgulamış olmaktadır.

(12) Örneğin firmaların özdeş, sabit maliyetlerin sıfırdan büyük ve marjinal maliyetin sabit olduğu, kapasite kısıtının ise olmadığı bir Bertrand duopol oyunu firmalar için zarar anlamına gelecektir.

vurgulamışlardır. Bunu açıklayabilmek için bir potansiyel rakibin T kadarlık bir süre için $P_e \leq P_i$ fiyatından malı arz etmek üzere potansiyel tüketicilere yönelik olarak bir sözleşme önerisi ile ortaya çıktığını varsayalım. (P_e potansiyel rakibin, P_i ise yerleşik firmaların fiyatını temsil etmektedir.) Eğer yerleşik firmalar fiyatlarını P_e düzeyine indirirlerse o zaman piyasaya yeni giriş olmayacak ancak P_e fiyatı T kadarlık bir süre için piyasada geçerli olacaktır. T süresinin sonunda ise yine bir potansiyel rakip P_e fiyatı ve bir sözleşme önerisi ile ortaya çıkabilecektir. Bu durumda P_e fiyatı piyasada bütün dönemlerde geçerli olacaktır. P_e fiyatının düzeyi ise batık maliyetlerin düzeyine bağlı olacaktır. Eğer batık maliyetlerin düzeyi sıfır ise potansiyel rakipler fiyatı rekabetçi düzeyde belirleyebileceklerdir. Batık maliyetler sıfırdan büyük olduğunda ise potansiyel rakiplerce teklif edilebilecek minimum fiyat, piyasadaki çıkış durumunda yatırımın belli kısmını geri kurtarmak mümkün olmayacağı için, rekabetçi düzeyin bir miktar üzerinde olabilecektir. Bu durumda, yerleşik firmaların piyasaya girişine izin vermeyecek şekilde tespit edebilecekleri maksimum fiyat da bu düzeyde olacaktır.

Yarışabilir piyasalar teorisine diğer bir eleştiri Weitzman (1983) tarafından getirilmiştir. Weitzman, batık maliyetler olmadığında yarışabilir piyasalar teorisinin doğal tekelleşme, doğal oligopol ve diğer eksik rekabet piyasaları için uygulanabilir olmadığını ileri sürmüştür. Weitzman'a göre, mükemmel yarışabilirlik modelinde piyasaya girişlerin serbest, piyasadaki çıkışların maliyetsiz ve hem giriş hem de çıkışların anlık olarak gerçekleştirilebileceği varsayımları ölçüğe göre getirinin zorunlu olarak sabit olmasını gerektirmektedir. Bu nedenle de mükemmel yarışabilir bir piyasa tam rekabet piyasasından başka bir piyasa olamaz. Dolayısıyla mükemmel yarışabilirlik modelinin tam rekabet modelinin bir genelleştirmesi olduğunu söylemek mümkün değildir.

Piyasaya girişler serbest, piyasadaki çıkışlar maliyetsiz ise ve bunlar anında gerçekleştirilebiliyorsa ölçük ekonomilerinden söz etmek mümkün değildir çünkü bu durumda bir firma piyasaya girerek, istediği kadar küçük miktardaki bir üretim düzeyini, ne kadar büyük olursa olsun minimum etkin ölçekte çok kısa bir süre için üretim yaparak gerçekleştirebilir. Örneğin minimum etkin ölçük saatte 10000 birimlik bir üretim düzeyine karşılık geliyorsa firma 2500 birimlik bir üretim düzeyini minimum etkin ölçekte 15 dakika çalışarak minimum birim maliyetle elde edebilir. 15 dakikanın sonunda ise üretimine son vererek maliyetsiz bir şekilde piyasadaki çıkabilir ve ürettiği 2500 birimi stoklayarak talep geldikçe tüketicilere sunabilir. Böylece firmanın saate 2500 birimlik bir talebi, minimum etkin ölçekte (minimum birim maliyette) 15 dakika üretim yaparak ve kalan 45 dakikada ise gerçekleştirdiği bu üretimi tüketicilere sunarak karşılayabilmesi mümkün olmaktadır.

Baumol, Panzar ve Willig (1983: 491-493) Weitzman'a verdikleri cevapta ilk olarak pek çok üretim faaliyetinin bu senaryoya uymayacağını belirtmişlerdir. Örneğin özellikle hizmetler üretildikleri anda tüketilmelidirler ve stoklanmaları mümkün değildir. Bunun yanında, pek çok üretim sürecinde, üretilen birim başına minimum ortalama maliyete ancak üretim faaliyetine belirli bir süre için belirli bir yoğunlukta devam edilmesiyle ulaşılabilmektedir. Bunlardan daha önemli olarak Baumol, Panzar ve Willig mükemmel yarışabilirlik modelinde piyasaya giriş ve piyasadan çıkışların anında olması gerekmediğini vurgulamışlardır. Potansiyel rakiplerin piyasaya giriş ve piyasadan çıkış sürecinin, yerleşik firmaların cevap veremeyeceği kadar hızlı olması yeterli olmaktadır.⁽¹³⁾ Bu sürecin uzunluğu tamamen teknolojik koşullar tarafından belirlenmemekte, işlerin yürütülme şekline ve piyasadaki fırsatlara da bağlı olmaktadır. Sözkonusu bu süreç, müşterilerin potansiyel rakiple iş yapmayı uygun bulduğu en uzun süre kadar uzun olabilmektedir. Piyasaya giriş ve piyasadan çıkışların anında olması gerekmediğinde mükemmel yarışabilirlik modeli hala işler durumda kalırken, Weitzman'ın argümanı geçerliliğini yitirmektedir.

V. Yarışabilir Piyasalar Teorisinin Rekabet Politikaları Açısından Önemi

Üçüncü bölümde izah edildiği gibi tam rekabet modeli, önemli ölçek ve kapsam ekonomilerinin sözkonusu olduğu endüstriler için ulaşılabilir ve geçerli olmamaktadır. Dolayısıyla bu modelin piyasa performansının değerlendirilmesinde bir standart olarak kullanılması uygun değildir. Üretim teknolojisine bağlı olarak etkin endüstri yapısının yoğunlaşmayı kaçınılmaz kıldığı piyasalar için tam rekabet modeli bir standart olarak kabul edildiğinde, uygun olmayan bir takım regülasyon politikaları sözkonusu olabilecektir.⁽¹⁴⁾ Yarışabilir piyasalar teorisinin savunucularına göre mükemmel yarışabilirlik modeli regülasyon politikaları için tam rekabet modelinden daha iyi bir standarttır. Mükemmel yarışabilirlik modeline yakın davranan endüstriler için, firma sayısı ne olursa olsun, tam rekabet modelinin arzu edilen sonuçları devlet

(13) Potansiyel rakiplerin tüketicilerle yaptıkları sözleşmeler dikkate alındığında bunun da bir zorunluluk olmaktan çıktığı yukarıda izah edilmişti.

(14) Örneğin bu gibi piyasaların regülatörlerce (firma sayısını arttırmak suretiyle) tam rekabet modeline yaklaştırılmaya çalışılması bu piyasalardaki etkinliği düşürecektir. Üstelik bu piyasalar eğer mükemmel yarışabilirlik modeline yakın davranıyorsa uzun dönemde etkin endüstri yapısını değiştirmek zaten mümkün değildir. Piyasaya yeni katılan firmalar ya kısa ömürlü olacak ya da yerleşik firmalardan bazılarının yerini alacaktır. Ancak uzun dönemde endüstri maliyetlerini minimize eden firma sayısı değişmeyecektir (Bailey ve Baumol, 1984: 121).

müdahalesi olmadan da elde edilebilir⁽¹⁵⁾ ve bu nedenle regülasyon politikaları esas olarak yarışabilirliğin geliştirilmesine yönelik olarak tasarlanmalıdır.

Bununla birlikte yarışabilir piyasalar teorisinin savunucuları, hiçbir şekilde regülasyona karşı çıkma amacıyla yola çıkmadıklarını önemle vurgulamaktadırlar. Yarışabilir piyasalar teorisinin söylediği şey sadece, büyük firmaların ve ölçek ekonomilerinin varlığı ile tutarlı olan mükemmel yarışabilirlik modelinin regülasyon politikaları açısından tam rekabet modeline göre daha iyi bir model olduğudur (Audretsch, Baumol ve Burke, 2001: 620). Yani yarışabilir piyasalar teorisi regülasyonun ortadan kaldırılmasına yönelik bir argüman olarak düşünülmemelidir. Bilakis, teorisinin temel katkısı regülasyon politikaları için daha iyi bir rehber ortaya koymasıdır (Baumol ve Willig, 1986: 27). Bu yönüyle yarışabilir piyasalar teorisi, regülasyon politikalarının esas olarak firmaların değil tüketicilerin lehine olacak şekilde tasarlanması gerektiğine bir vurgu getirmiş olmaktadır.

Regülasyon politikalarının temel olarak piyasaların yarışabilirliğini arttıracak şekilde tasarlanması gerektiği yukarıda belirtilmişti. Ama herşeyden önce, piyasaya giriş ve piyasadan çıkışların engellenmesine yönelik düzenlemeler veya bunların zamanlamasına ya da yöntemine yapılacak olan müdahaleler, uygulamaya konulmadan önce ciddi bir şekilde sorgulanmalıdır. Bunun yanında regülatörlerin, yerleşik firmalarca yaratılabilecek olan giriş engellerine karşı da dikkatli olmaları, bu yöndeki girişimleri cazip olmaktan çıkaracak önlemleri almaları gerekmektedir. Regülatörlerce veya yerleşik firmalarca suni olarak yaratılabilecek giriş ve çıkış engellerinin yanında pek çok endüstride, teknolojik koşulların belirlediği doğal engeller de mevcuttur. Örneğin bir endüstrinin teknolojisi potansiyel rakiplerin önemli miktarda batık maliyetlere katlanmasını gerektirebilir. Bu, bildiğimiz gibi, potansiyel rakipler için bir çıkış engeli, dolayısıyla da bir giriş engeli anlamına gelecektir. Regülatörlerin bu gibi endüstrilere yönelik olarak yapması gereken ilk şey, potansiyel rakiplerin kamuya (ya da özel sektöre) ait batık nitelikteki yatırımlara ya da altyapı tesislerine erişiminin, yerleşik firmalarla aynı kolaylıkta aynı fiyattan olmasını sağlamaktır. Bunun yanında böyle endüstrilerde, büyük

(15) Baumol, Panzar ve Willig (1982), mükemmel yarışabilirliği sadece firma davranışı cinsinden değil, denge fiyatı ve üretim miktarının özelliklerinden hareketle de tanımlamaktadır. Bir endüstri konfigürasyonunun sürdürülebilir (sustainable) olabilmesi için, (a) hiçbir yerleşik firmanın, geçerli olan piyasa fiyatında ve belirlediği üretim miktarında zarar etmiyor olması, (b) piyasa fiyatında toplam talebin toplam arza eşit olması ve (c) hiçbir potansiyel rakibin daha düşük bir fiyatla piyasaya girip, bu fiyattan gelecek talebin tamamına veya sadece bir kısmına yönelik üretim yaparak pozitif kar elde edemiyor olması gerekmektedir. Bu çerçevede, mükemmel yarışabilir bir piyasa, sadece sürdürülebilir bir endüstri konfigürasyonunun dengede olabildiği bir piyasa olarak tanımlanmaktadır. Endüstri konfigürasyonu sürdürülebilir olmadığında, potansiyel rakiplerin etkin olmayan (toplam endüstri maliyetlerini minimum olmaktan çıkaran) girişlerini önleyebilmek için regülasyon gerekli olabilmektedir.

miktarda batık yatırım gerektiren teknolojilerin yerine, daha mobil ve ikinci el kullanım olanağı daha yüksek olan (firma veya endüstri-spesifik olmayan) makine, teçhisat ve diğer yatırımı içeren teknolojilerin kullanılması teşvik edilmelidir (Bailey ve Baumol, 1984: 123-125; Bailey, 1981).

Regülatörlerce izlenen fiyatlandırma ve piyasaya giriş politikalarında da koordinasyon sağlanmalıdır. Piyasaya girişler serbest iken yerleşik firmalar regülatörlerce belirlenen bir kurala göre fiyatlama yapmak durumunda iseler bir haksız rekabet sözkonusu olabilecektir. Fiyatlama konusunda bir kısıtlama olmamasına karşın piyasaya girişler regülatörlerce engelleniyorsa bu durumda da tüketicilerin aleyhine bir durum sözkonusu olacaktır. Dolayısıyla refah arttırıcı sonuçlar elde edilmek isteniyorsa piyasaya giriş serbestisi ile fiyatlama konusundaki serbestlik mutlaka birlikte düşünülmelidir (Bailey, 1981).

Amerikan rekabet hukukuna bakıldığında pek çok açıdan yarışabilir piyasalar teorisi ile uyumlu olduğu görülmektedir (Baumol ve Willig, 1986: 22-23). Örneğin Adalet Bakanlığı'nın 1982 Şirket Birleşmeleri Rehberi'nde (Merger Guidelines) piyasa gücü, yerleşik firmaların fiyatlarını rekabetçi düzeyin üzerine çıkarmaları ve bu düzeyde koruyarak normal üstü karlar elde etmeleri şeklinde tanımlanmakta, bu tanımda piyasa paylarından söz edilmemektedir. Piyasa tanımı ise, fiyatta bir artış sözkonusu olduğunda piyasaya girişi cazip bulan potansiyel rakipleri de içermektedir. Bunun yanında, yerleşik firmaların fiyatı rekabetçi düzeyin üzerine yükseltme kabiliyetleri değerlendirilirken potansiyel rekabetin dikkate alınması gerektiğinin de altı çizilmektedir. Üstelik, şirket birleşmelerinin yalnızca potansiyel rekabetin yeterince güçlü olduğu piyasaları etkilemesi durumunda, bu birleşmelere Adalet Bakanlığı'nın müdahale etmeyeceği ifade edilmektedir. Ayrıca müdahale kararı alınırken, yoğunlaşma oranının, yalnızca potansiyel rekabetin güçlü olmadığı piyasalarda dikkate alınması gerektiği de vurgulanmaktadır.

Benzer şekilde Federal Haberleşme Komisyonu da (Federal Communications Commission) potansiyel rekabetin öneminin farkında olduğunu açıkça göstermiş ve Adalet Bakanlığı'ninkine benzer bir piyasa tanımı yapmıştır. 1985 yılında hazırlanan bir raporda, çok sayıda büyük ölçekli potansiyel rakibin, telekomünikasyon piyasasında hakim durumda olan AT&T şirketinin piyasa gücünü belli ölçüde kontrol altında tuttuğu belirtilmiştir. Yine aynı raporda, piyasaya yeni girişlerin olmamasının yerleşik firmaların tekeli güce sahip olduğunu göstermeyeceği belirtilmiş; yerleşik firmaların rekabetçi fiyatlar uygulama nedeninin, kendi aralarındaki (endüstri içi) rekabet veya potansiyel rekabet tehdidi olabileceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla Federal Haberleşme Komisyonu, büyük piyasa paylarının tekeli güç anlamına gelmeyebileceğini kabul etmiştir.

Federal Ticaret Komisyonu'nun (Federal Trade Commission) 1985 yılında aldığı bir kararda ise yarışabilir piyasalar teorisine ve teorinin öngörülerine açık bir şekilde atıflarda bulunulmuştur. Söz konusu kararın ilgili olduğu dava bir devralma davasıdır. 1982 yılında Echlin İmalat Şirketi Borg Warner Şirketi'ni devralmış ve iki şirketin karbütör üretimine ilişkin faaliyetleri örtüşmüştür. Federal Ticaret Komisyonu yetkilileri, devralmayla, söz konusu piyasanın yoğunlaşma oranının önemli ölçüde artmasını gerekçe göstererek devralmaya itiraz etmişlerdir. Ancak daha sonra uzmanların tanıklığı, piyasada önemli giriş engellerinin bulunmadığını, birleşen firmaların potansiyel rekabetin varlığı nedeniyle tekeli güce sahip olamayacağını ortaya koymuştur. Bunun üzerine Komisyon ikna olmuş ve devralmaya izin vermiştir. Komisyon'un nihai kararında, giriş engellerinin bulunmadığı bir piyasada yerleşik firmaların tekeli uygulamalara girişmesi durumunda yeni firmaların piyasaya gireceği ve endüstri arzındaki artışın fiyatı tekrar rekabetçi düzeye çekeceği, potansiyel rekabetin varlığı durumunda, piyasaya girişler hiçbir zaman gerçekleşme dahi yerleşik firmaların tekeli güce sahip olamayacağı; dolayısıyla giriş engelleri olmadığında, piyasanın yoğunlaşma oranı çok yüksek olsa ve hatta piyasada tek bir firma olsa bile tekeli güçten bahsedilemeyeceği açıkça ifade edilmektedir. Yine aynı kararda, ölçek ekonomilerinin giriş engeli yaratmayabileceği de vurgulanmaktadır. Ayrıca piyasaya yeni firmaların hiçbir zaman girmemiş olmasının o piyasada giriş engellerinin varlığını kanıtlamayacağı, çünkü bunun, söz konusu piyasada rekabetçi fiyatlardan hiçbir zaman sapılmamış olmasının bir sonucu olarak da mümkün olabileceği belirtilmektedir.

Pek çok ülkede rekabet yasalarının yarışabilir piyasalar teorisinin öngörülleri ile uyumlu hale getirilmesi için genelde yeni düzenlemeler yapılmasına gerek yoktur. Bunun için yasaların yeniden yorumlanması yeterli olacaktır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde rekabet hukukunu başlatan Sherman Yasası'nın 2. kısmında "tekelleşme veya tekelleşmeye teşebbüs" ifadesi yer almakta; Avrupa Birliği rekabet hukukunun temelini oluşturan düzenlemelerden biri olan Roma Anlaşması'nın 86. maddesinde ve Türkiye'de rekabet hayatını düzenleyen 4054 Sayılı Kanun'da ise "hakim durum" kavramına yer verilmektedir. Söz konusu yasaların yarışabilir piyasalar teorisinin öngörülleriyle de uyumlu olabilmesi için, "tekelleşme" ve "hakim durum" ifadelerinin, potansiyel rekabetin önemi dikkate alınarak, piyasa yoğunlaşması ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaması gerekmektedir.

VI. Sonuç

Yarışabilir piyasalar teorisine göre, bir endüstride yoğunlaşma oranının yüksek olması, hatta tek bir firmanın faaliyet göstermesi, o endüstrinin

performansının mutlaka düşük olduğu anlamına gelmemekte ve dolayısıyla bu gibi endüstrilerin regülasyonu her zaman gerekli olmamaktadır. Eğer sözkonusu endüstri mükemmel yarışabilir bir endüstri ise, potansiyel rekabetin varlığı, refah açısından arzu edilen sonuçlara ulaşılması için yeterli olmaktadır. Dolayısıyla, mükemmel yarışabilirlik modeli, endüstri performansının değerlendirilmesinde tam rekabet modelinden daha iyi bir standarttır. Yarışabilir piyasalar teorisini, çoğu kez yapıldığı gibi, regülasyonun ortadan kaldırılmasına yönelik bir argüman olarak düşünmek doğru değildir. Yarışabilir piyasalar teorisinin en önemli katkısı, gerek regülasyon gerekse antitröst politikaları için daha iyi bir rehber ortaya koymasındır. Üstelik, yarışabilir piyasalar teorisi ile birlikte regülasyonun önemi azalmamıştır. Herşeyden önce, giriş ve çıkış engellerinin mevcut olduğu, yani yarışabilirliği düşük olan piyasalar için regülasyona ihtiyaç devam etmektedir. Bunun yanında, regülatörlerin önceliklerinden biri, piyasaların yarışabilirliğini arttıracak politikalar izlemek olmalıdır. Tabii bütün bunların yapılabilmesi için öncelikle endüstrilerin yarışabilirlik derecelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Son olarak, antitröst ve regülasyon kararları için, bir piyasanın teknelci güce sahip olup olmadığı analiz edilirken potansiyel rekabetin etkisi dikkate alınmalıdır. Teknelci gücün belirlenmesinde piyasa yoğunlaşmasına gereğinden fazla önem atfedilmesi, buna karşılık potansiyel rekabetin gözardı edilmesi, piyasaların etkinliğini düşüren uygulamalara yol açabilecektir.

KAYNAKÇA

- AUDRETSCH, D. B.; BAUMOL, W. J. ve BURKE, A. E. (2001), "Competition Policy in Dynamic Markets", **International Journal of Industrial Organization**, Cilt 19, s. 613-634.
- BAILEY, E. E. (1981), "Contestability and the Design of Regulatory and Antitrust Policy", **American Economic Review**, Cilt 71, Sayı 2, s. 178-183.
- BAILEY, E. E. ve BAUMOL, W. J. (1984), "Deregulation and the Theory of Contestable Markets", **Yale Journal of Regulation**, Cilt 1, Sayı 111, s. 111-137.
- BAIN, J. S. (1956), **Barriers to New Competition: Their Character and Consequences in Manufacturing Industries**, Harvard University Press, Cambridge.
- BAUMOL, W. J. (1982), "Contestable Markets: An Uprising in the Theory of Industry Structure", **American Economic Review**, Cilt 72, Sayı 1, s. 1-15.

- BAUMOL, W. J.; PANZAR, J. C. ve WILLIG, R. D. (1982), **Contestable Markets and the Theory of Industry Structure**, Harcourt Brace Jovanovich, Inc., New York.
- BAUMOL, W. J.; PANZAR, J. C. ve WILLIG, R. D. (1983), "Contestable Markets: An Uprising in the Theory of Industry Structure: Reply", **American Economic Review**, Cilt 73, Sayı 3, s. 491-496.
- BAUMOL, W. J.; PANZAR, J. C. ve WILLIG, R. D. (1986), "On the Theory of Perfectly-Contestable Markets", **New Developments in the Analysis of Market Structure** içinde, (Der.: J. E. Stiglitz ve G. F. Mathewson), MIT Press, Cambridge, s. 339-365.
- BAUMOL, W. J. ve WILLIG, R. D. (1981), "Fixed Costs, Sunk Costs, Entry Barriers, and Sustainability of Monopoly", **Quarterly Journal of Economics**, Cilt 95, Sayı Ağustos, s. 405-431.
- BAUMOL, W. J. ve WILLIG, R. D. (1986), "Contestability: Developments Since the Book", **Oxford Economic Papers**, Cilt 38, Sayı Kasım, (Ek), s. 9-36.
- BROCK, W. A. (1983), "Contestable Markets and the Theory of Industry Structure: A Review Article", **Journal of Political Economy**, Cilt 91, Sayı 6, s. 1055-1066.
- CHADWICK, E. (1859), "Results of Different Principles of Legislation and Administration in Europe; of Competition for the Field, as Compared with Competition within the Field, of Service", **Journal of the Royal Statistical Society**, Cilt 22, Sayı Eylül, s. 381-420.
- DEMSETZ, H. (1968), "Why Regulate Utilities?" **Journal of Law and Economics**, Cilt 11, Sayı 1, s. 55-65.
- JACQUEMIN, A. (1987), **The New Industrial Organization**, MIT Press, Cambridge.
- KESSIDES, I. N. (1991), "Entry and Market Contestability: The Evidence from the United States", **Entry and Market Contestability: An International Comparison** içinde, (Der. P. A. Geroski ve J. Schwalbach), Basil Blackwell, Cambridge, s. 23-48.
- SCHWARTZ, M. (1986), "The Nature and Scope of Contestability Theory", **Oxford Economic Papers**, Cilt 38, Sayı Kasım, (Ek), s. 37-57.
- SCHWARTZ, M ve REYNOLDS, R. J. (1983), "Contestable Markets: An Uprising in the Theory of Industry Structure: Comment", **American Economic Review**, Cilt 73, Sayı 3, s. 488-490.

- SHARKEY, W. W. (1982), **The Theory of Natural Monopoly**, Cambridge University Press, New York.
- SHEPHERD, W. G. (1984), "Contestability vs. Competition", **American Economic Review**, Cilt 74, Sayı 4, s. 572-587.
- SPENCE, M. (1983), "Contestable Markets and the Theory of Industry Structure: A Review Article", **Journal of Economic Literature**, Cilt 21, Sayı Eylül, s. 981-990.
- STIGLER, G. J. (1968), **The Organization of Industry**, Irwin, Inc, Homewood.
- TIROLE, J. (1988), **The Theory of Industrial Organization**, MIT Press, Cambridge.
- WEITZMAN M. L. (1983), "Contestable Markets: An Uprising in the Theory of Industry Structure: Comment", **American Economic Review**, Cilt 73, Sayı 3, s. 486-487.